Eluks Valmis

Kaasrahastanud Euroopa Liit

MINDSHIFT: AUTOPILOOT VÄLJA – MÕTLE ENNE KLIKKIMIST

kriitiline mõtlemine ja meediapädevus

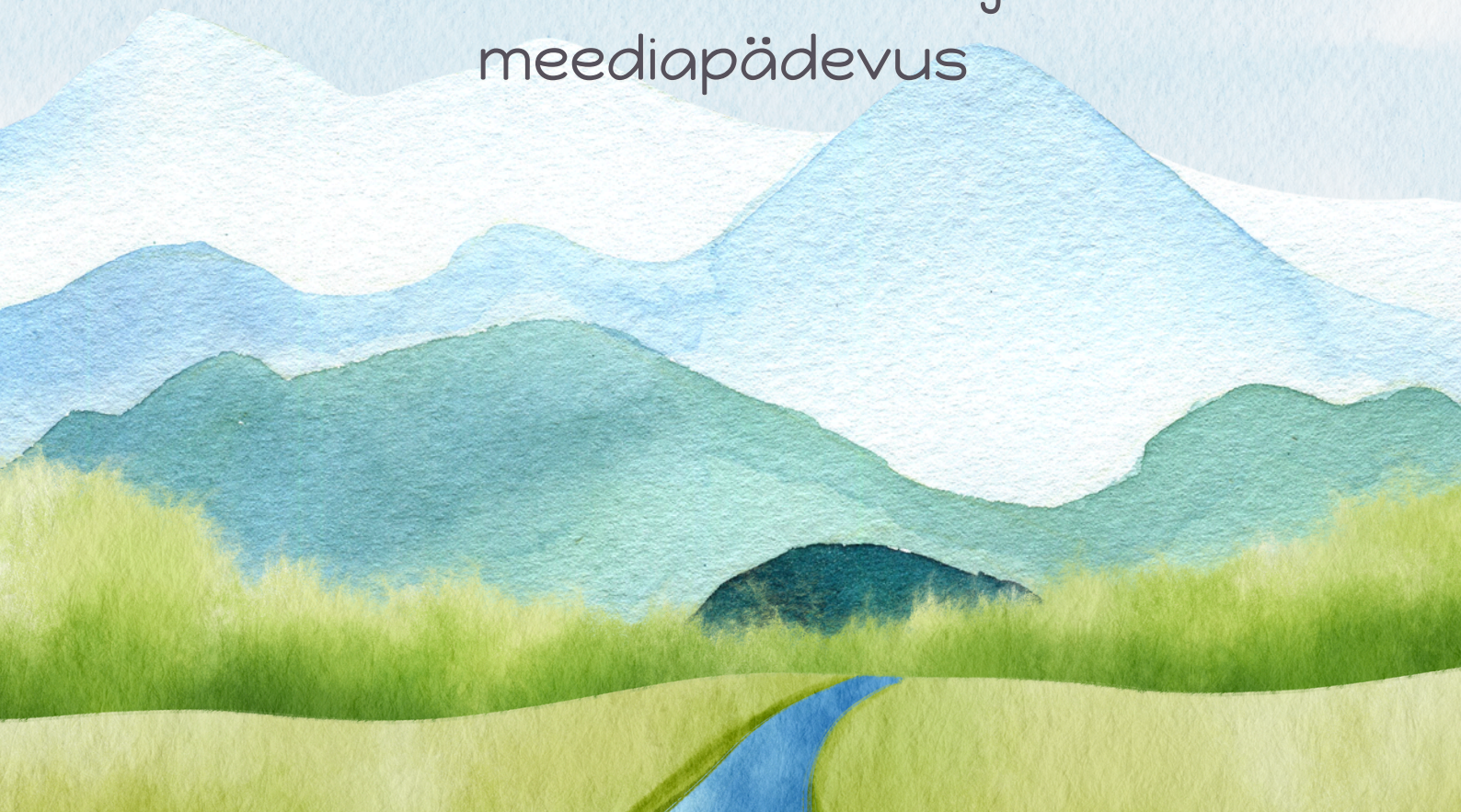

SISUKORD

Sessioonist

Sessiooni ülevaade 4
Õpieesmärgid 6
Võtmesõnumid 8
Materjalid ja ressursid 9
Juhendaja märkus 11
90-minutiline kulg 13
Sessiooniplaan 14

Töölehed

Tööleht 1: Mõtlemiskontroll 31
Tööleht 2: Kerimise kontroll 32
Tööleht 3: Minu filtrimull 34

Juhendajale

Näidismeediakaardid 36
Kodutöö ja järeltegevused 38
Soovituslik 20-slaidine struktuur 40
Võimalikud variatsioonid 42
Juhendaja märkmed 43
Lihtsad tagasisideküsimused 46
Kuidas on sessioon seotud uuringutega? 47
Tagasiside materjalile 49

KRIITILINE MÕTLEMINE JA MEEDIAPÄDEVUS

SIHTRÜHM
Noored vanuses 15-25

RÜHMA SUURUS
16-30 osalejat

KESTUS
90 minutit

SESSIOONIPLAANI KASUTAJA
Noorsootöötaja, õpetaja, koolitaja, koolinõustaja, noorteinfotöötaja

TASE Sobib kooli, noortekeskuse, koolituskursuse, noorteklubi või mitteformaalse õppe keskkonda

VORM · INTERAKTIIVNE SESSIOON
lühikesed videod, praktilised meediaanalüüsi tööriistad, rühmatöö, dialoog ja isiklik refleksioon

SESSIOONI ÜLEVAADE

Eesmärk

Sessioon aitab noortel kujundada praktilisi harjumusi, et sotsiaalmeedias ja veebiinfos kriitiliselt orienteeruda. Osalejad harjutavad enne reageerimist aeglustamist, objektiivsete küsimuste esitamist, postituste ja allikate usaldusväärsuse kontrollimist, mõistavad, kuidas kognitiivsed moonutused ja algoritmid mõjutavad seda, mida nad näevad, ning teevad ühe konkreetse muudatuse oma meediaharjumustes.

Miks on see sessioon oluline?

Noored ei vaja vaid teooriat „valeuudiste" kohta. Neil on vaja korduvalt harjutada kriitilist mõtlemist just selliste postituste, videote, pealkirjade ja voogudega, mida nad iga päev näevad. MindShifti projekti raames läbiviidud uuring tuvastas lünga desinformatsiooni olemasolu teadvustamise ja päriselus info korrektsuse hindamise vahel. Samuti toodi esile olulisi väljakutseid: eakaaslaste surve, emotsionaalsed reaktsioonid, algoritmide loodud sotsiaalmeedia voog ning turvaliste ruumide puudumine eriarvamuste jaoks.

Eluks Valmis

Seega käsitleb see sessioon kriitilist mõtlemist praktilise harjumusena, mitte õppeainena. Juhendaja ei ütle osalejatele, mida mõelda. Selle asemel loob sessioon turvalise struktuuri, kus osalejad saavad küsida küsimusi, võrrelda tõlgendusi, meelt muuta ja proovida lihtsaid tööriistu, mida nad saavad pärast töötuba elus kasutada.

Põhiidee: kriitiline mõtlemine ei tähenda kõige kahtlustamist.
See tähendab aeglustamist selleks, et saaksime küsida:

Mida ma tean?
Kuidas ma seda tean?
Mis võib mind mõjutada?
Mida peaksin enne tegutsemist kontrollima?

ÕPIEESMÄRGID

Sessiooni lõpuks suudavad osalejad:

1. Nimetada vähemalt kolm tegurit, mis võivad mõjutada nende reaktsiooni veebisisule (emotsioon, eelarvamus, kordus, populaarsus, mõtlemise kiirteed, raamistamine või algoritmiline valik).
2. Kasutada Mõtlemiskontrollo, et teha paus, nimetada emotsionaalne reaktsioon ja esitada kriitilisi küsimusi enne vastamist.
3. Kasutada kerimise kontrolltesti, et tuvastada postituses, videos, kommentaaride jadas või sõnumis rohelisi ja punaseid lippe.

4. Selgitada lihtsate sõnadega, miks isikupärastatud voog ei ole maailma neutraalne representatsioon.

5. Tuvastada vähemalt ühe vaatenurga, teema või allika, mis võib nende enda voos puududa.

6. Selgitada, kuidas raamistamine võib panna sama info täiesti erinevalt kõlama.

7. Valida ühe praktiliese tegevuse, et muuta oma meediakasutus teadlikumaks.

Eluks Valmis

OSALEJATE VÕTMESÕNUMID

Need on peamised mõtted, mis on oluliseimad sellest sessioonist kaasa võtta:

- Sinu esimene reaktsioon on info - mitte tõend.
- Eelarvamused on normaalsed. Oskus seisneb märkamises, millal mõtlemise kiirtee sind juhib.
- Postitus võib olla tõene ja eksitav raamistamise, puuduva konteksti või emotsionaalse manipuleerimise tõttu.
- Populaarsus ei ole tõend. Jälgijad, meeldimised ja jagamised ei muuda väidet tõeseks.
- Sinu voog on isikupärastatud. See näitab sulle valikut, mitte objektiivselt kogu maailma.
- Kui postitus paneb sind kohe reageerima, on see sageli hea hetk aeglustada.
- Arvamuse muutmine pärast parema info kontrollimist, on tugevus mitte ebaõnnestumine.
- Kriitiline mõtlemine toimib paremini dialoogis: usaldusväärsed inimesed aitavad märgata seda, mida üksi ei märka.

MATERJALID JA RESSURSID

Juhendajale

- Projektor või ekraan
- Sülearvuti
- Paberitahvel või valgetahvel
- Markerid
- Post it's kleepsupaberid
- Taimer
- Trükitud või digitaalsed näidispostitused/pealkirjad
- Osalejatele trükitud sessiooni töölehed

Sessioonis kasutatavad MINDSHIFTi ressursid

- Video: „Sinu ajul on autopiloot" - mõtteline lühitee, head küsimused, aeglustamine.
- Video: „Kuidas ära tunda usaldusväärset infot?" - allikate kontroll, emotsionaalsed konksud ja kontrollimine.
- Video: „Kuidas märgata oma filtrimulli?" - algoritmid, isikupärastamine ja filtrimullid.

- Tööleht 1: „Mõtlemiskontroll”
- Tööleht 2: „Kontrolltest - kuidas ära tunda usaldusväärset infot?”
- Tööleht 3: „Minu filtrimull - kes räägib mu peas?”

Ettevalmistus enne sessiooni

- Valmista ette 3-4 realistlikku veebisisu näidet analüüsimiseks. Kasuta võimalusel avalikku sisu, mis on värske ja grupile asjakohane. Väldi osalejate kokkupuudet vihakõne, vägivaldse või isiklikult suunatud sisuga.
- Kui kasutad päris sotsiaalmeedia postitusi, eemalda kasutajanimed/fotod, kus need ei ole hilisemas arutelus vajalikud. Võid luua ka realistlikke näidispostitusi, mis jäljendavad levinud vorme.
- Vali näited, mis ei ole kõik ilmselgelt kallutatud/valeinfo. Lisa vähemalt üks usaldusväärne postitus, üks eksitav/raamistatud postitus ja üks mitmeti tõlgendatav postitus. Õppimine tuleb diskussioonist.

JUHENDAJALE: LOO RUUM, KUS MEELEMUUTUS ON TURVALINE

MindShift projekti raames läbi viidud uuring näitab, et kriitiline mõtlemine on raske, kui noored tunnevad, et neilt oodatakse ühe „õige" arvamuse esitamist. Seepärast peaks juhendaja näitama eeskuju uudishimuga, mitte autoriteedina.

Soovituslik avasõnum: „Sessiooni eesmärk ei ole tõestada, kes on kõige targem või kes suudab võltsi ära tunda. Harjutame, kuidas aeglustada mõtlemise kiirteid, küsida küsimusi ja koos lugupidavalt arutleda. Sul on lubatud olla ebakindel, jääda viisakalt eriarvamusele ning oma meelt muuta."

- Osalejad võivad alati vahele jätta ega pea jagama oma privaatset sotsiaalmeedia tegevust.
- Küsi põhjuseid ja tõendeid, mitte ära hinda vastuseid „õigeks" või „valeks".
- Erista ideega mittenõustumist inimese või grupi suhtes lugupidamatu olemisest.
- Kui arutelu muutub poliitiliselt või ühiskondlikult laetuks, naase protsessi juurde: Mis on väide? Mis on tõend? Mis puudub? Mis paneks meid meelt muutma?
- Ära häbista osalejaid eksitava sisu uskumise või jagamise pärast. Inimestele on omane kasutada mõtlemise kiirteid (uuri rohkem ingl. keeles: heuristics).

Sessiooni 90-minutiline kulg

0–10 min	Sissejuhatus / Kokkulepped	Tervitus, grupi kokkulepped, eneseanalüüs	Luua turvaline keskkond ja teha kokkulepped
10–20 min	Huviärataja	Kiire reaktsiooni harjutus	Teadvustada kui kiiresti me loetule hinnangu anname
20–35 min	Mõtlemiskontroll	Video: Sinu ajul on autopiloot	Märgata emotsioone, küsimusi ja mõtlemise kiirteid
35–55 min	Kontrolltest	Video: Kuidas ära tunda usaldusväärset infot? + Scrollimise kontroll-labor	Harjutada infoallika- ja sisu kontrolli.
55–70 min	Filtrimull pole kogu maailm	Video: Kuidas märgata oma filtrimulli?	Mõista algoritmide isikupärastatud infovoogu
70–82 min	Väljakutse	Frame It! — same facts, different post	Kogeda, kuidas info raamistamine võib info tähendust muuta
82–88 min	Rakendamine elus	Minu 1% tegevusplaan	Valida üks realistlik muudatus meediatarbimises
88–90 min	Kokkuvõte	Väljapääsupilet	Sessioon ja uued teadmised kokku võtta

ÜKSIKASJALIK SESSIOONIPLAAN

Sissejuhatus ja turvaline ruum 0-10 min

Eesmärk: Luua lugupidav keskkond, siduda sessioon osalejate päris meediakasutusega ja muuta ebakindlus vastuvõetavaks.

Tervitus

Selgita, et sessioon käsitleb igapäevast kriitilist mõtlemist veebis - mitte valeüudiste märkamise eksamit.

Juhendaja ütleb:

“Iga päev teeme veebis sadu pisikesi otsuseid: kas ma usun seda? Kas ma klõpsan? Kas ma jagan? Kas ma lähen vihaseks? Kas ma ignoreerin? Täna harjutame mõningaid lihtsaid viise, kuidas panna oma aju enne neid pisikesi valikuid autopiloodilt maha.”

Eluks Valmis

Mis tõmbab sotsiaalmeedias sinu tähelepanu?

Palu osalejatel valjult öelda või kleepsudele kirjutada, mis tavaliselt paneb neid scrollides peatuma ja sisu vaatama.

Näited: midagi naljakat, šokeerivat, ilusat, ärritavat, kasulikku, hirmutavat, vastuolulist, kuulsusega seotud või midagi, millega nad täiesti nõustuvad.

Grupeeri vastused. Märgi, et paljud tugevaimad tähelepanu käivitajad on emotsionaalsed. Ära selgita veel liiga palju - see teadmine võiks sessiooni jooksul osalejatel tekkida.

Grupi kokkulepped

- Võime ideedega mitte nõustuda, ilma inimesi ründamata.
- Küsime „kuidas sa seda tead?" uudishimuga, mitte solvanguna.
- Meil on lubatud öelda „ei tea".
- Meil on lubatud meelt muuta.
- Kellelgi ei pea oma privaatset voogu või kontot näitama.

HUVIÄRATAJA: KIIRE REAKTSIOON

10-20 min

Eesmärk

Anda osalejatele võimalus kogeda, kui kiiresti kujunevad muljed enne analüüsi algust.

Ettevalmistus

Näita 4 lühikest postitust/pealkirja üksteise järel. Kasuta usaldusväärsete, eksitavate ja mitmeti tõlgendatavate näidete segu. Anna osalejatele igaks näiteks vaid 5-8 sekundit.

Iga näite puhul väljendavad osalejad kiiresti oma esmamuljet

Harjutust võib teha nt. liikumist kaasavana (klassiruumi eri osad/nurgad väljendavad üht valikut - usaldan, võib-olla, ei usalda) või käe tõstmisega.
Samuti võivad osalejad oma valikut väljendada seistes kujuteldaval joonel „päris usutav" kuni „päris kahtlane".

Arutelu

Millele tuginedes sa oma esimese valiku tegid?
Kas meeldimiste/jälgijate arv mõjutas sind?
Kas kujundus või foto muutis sisu usaldusväärsemaks?
Kas tugev emotsioon mõjutas sinu vastust?
Kui palju infot sul tegelikult oli?

Võtmesõnum: internetis reageerime sageli enne, kui tausta uurime. Kiire mõtlemine on kasulik, kuid mitte alati täpne.

AUTOPILOOT VÄLJA: MÕTLEMISKONTROLL

Eesmärk

20-35 min

Aidata osalejatel märgata emotsionaalseid reaktsioone ja mõtlemise kiirteid ning harjutada objektiivsete küsimuste küsimist.

1. samm – vaata videot

Esita osalejatele video „Sinu ajul on autopiloot”. Palu osalejatel märkida üles vähemalt üks käitumismuster, mille nad enda puhul ära tunnevad.

Juhendaja sissejuhatus

Selgita lühidalt, et kognitiivsed moonutused on mõtlemise kiirteed. Need ei tähenda, et keegi on rumal. Veebis eriti asjakohased näited on kinnitusmoonutus, oma-grupi eelistus, kaasaminemise efekt, autoriteedi eelistus ja negatiivsusmoonutus.

2. samm – rakenda mõtlemise kontrolli

Jaga osalejatele tööleht 1 „Mõtlemiskontroll". Näita uuesti ühte postitustest esimesest tegevusest, soovitatavalt seda, mis tekitas kõige tugevama eriarvamuse.

Osalejad töötavad 3–4 minutit eraldi:

1. Nimeta esimene emotsioon või reaktsioon.
2. Vali töölehelt 2-3 kriitilist küsimust.
3. Märgi ära eelarvamus, mis võib olla asjakohane.
4. Vali järgmine samm.

Paaris arutelu

Võrrelge paarides, millised küsimused olid kõige kasulikumad. Sisu osas ei pea nad ühel meelel olema.

Kasulik küsimus, mida kogu sessiooni jooksul korrata:
„Kas ma tean või tunnen nii?"

KONTROLLTEST:
KUIDAS ÄRA TUNDA USALDUSVÄÄRSET INFOT?

35-55 min

Eesmärk

Harjutada päris või realistliku veebisisu hindamist selgete allika- ja sisukriteeriumide põhjal.

1. samm – vaata videot

Esita video „Kuidas ära tunda usaldusväärset infot?".
Rõhuta lihtsat küsimustejada: kes selle postituse tegi? Kas kuskil on konks? Kuidas saan infot kontrollida?

2. samm – väikerühma uurimine

Jaga osalejad 3-5-liikmelisteks rühmadeks. Anna igale rühmale üks postitus/pealkiri/video ja tööleht 2 „Kontrolltest - kuidas ära tunda usaldusväärset infot?".

Palu rühmadel töölehe juhendamisel uurida:

- Millised on rohelised lipud?
- Millised on punased lipud?
- Kes on sisu taga?
- Kas leiame algallika?
- Millist emotsiooni postitus tekitada tahab?
- Mis info või kontekst puudub?
- Kas leiame ühe või kaks sõltumatut allikat, mis väite kinnitavad või vaidlustavad?
- Kas jagaksime seda nüüd? Miks või miks mitte?

Oluline juhendamise aspekt!

Ära taanda tegevust vaid „tõene või vale" peale. Sisu võib sisaldada õigeid fakte ja olla siiski eksitav raamistamise, puuduva konteksti, vana kuupäeva, muudetud pildi või ülepaisutatud pealkirja tõttu.

Jagamine rühmades

Iga rühm esitab 60-sekundilise ettekande: üks roheline lipp, üks punane lipp, üks asi, mida nad kontrollisid, ja nende lõplik otsus.

Võtmesõnum: populaarsus ei ole tõend.
Emotsionaalne intensiivsus ei ole tõend.
Viimistletud disain ei ole tõend.
Kontrolli allikat, konteksti ja sõltumatust.

Filtrimull pole kogu maailm 55-70 min

Eesmärk

Mõista, et algoritmid isikupärastavad infokeskkonda, ning tuvastada, mida võib olla üleesindatud või puudu.

1. samm – vaata videot

Esita video „Kuidas märgata oma filtrimulli?".

2. samm – voo mulli refleksioon

Jaga osalejatele prinditud Tööleht 3 „Minu filtrimull - kes räägib mu peas?". Osalejad täidavad ainult need osad, mida nad on valmis jagama. Nad võivad kasutada kategooriaid, mitte tegelikke kontonimesid.

- Milliseid teemasid ma palju näen?
- Milliseid arvamusi või elustiile ma näen korduvalt?
- Millise tunde mu voog tavaliselt tekitab?
- Millist teemat või vaatenurka ma harva näen?
- Millist tüüpi allikas või konto võiks lisada kasulikku vaheldust?

Väikerühma arutelu

- Kuidas võib kordamine panna miski tunduma tavalisem, olulisem või tõesem?
- Kas „mull" on alati halb? Millal see võib olla kasulik või nauditav?
- Millal muutub mull probleemiks?
- Mida saame tegelikult muuta - ja mille otsustab platvorm?

Võtmesõnum: isikupärastatud voog võib sulle väga hästi sobida - aga see on siiski vaid lõik tegelikkusest. Kriitiline mõtlemine hõlmab ka puuduva märkamist.

Väljakutse: raamista see! 70-82 min

Eesmärk

Kogeda, kuidas raamistus, emotsioon ja platvormi loogika võivad sama infot muuta tähenduse ja mõju poolest.

Ettevalmistus

Anna igale rühmale sama lühike neutraalsete faktide komplekt. Näide: „Linnavolikogu kavatseb ööklubi esiselt platsilt eemaldada 12 parkimiskohta ning lisada puid, pinke ja jalgrattatee. Muudatust katsetatakse kuus kuud. Kohalike ettevõtjate arvamused on eri meelt."

Ülesanne

Iga rühm loob samade faktide põhjal kaks lühikest sotsiaalmeedia postitust:
1. Postitus A: mõeldud tekitama nördimust, hirmu või saama tähelepanu.
2. Postitus B: mõeldud teavitama objektiivselt, neutraalselt ja äratama uudishimu.

Osalejad võivad mõelda välja muuhulgas nt. pealkirja, info järjekorra, pildi/video, emotikonide kasutamise ja sõnastuse, kuid ei tohi välja mõelda uusi fakte.

Võrdle

- Millised sõnad muutsid emotsionaalset tooni?
- Mida sa panid esimeseks ja mida jätsid hilisemaks?
- Kas mõlemad postitused võivad olla „faktiliselt õiged" ja jätta siiski erineva mulje?
- Millise postituse sai tõenäoliselt rohkem kaasatust? Miks?
- Mida sa õppisid, kui olid looja, mitte ainult tarbija?

Toonita peamist õppetundi sellest tegevusest: formaadid, valikud ja platvormi stiimulid kujundavad seda, kuidas vaatajaskond infot tajub.

Rakendamine elus: minu 1% tegevusplaan

Eesmärk

82-88 min

Võtta sessioonist kasutusele vähemalt üks väike, realistlik muutus, mitte ebarealistlik lubadus „kasutada sotsiaalmeediat täiuslikult".

Palu osalejatel valida üks tegevus järgmiseks seitsmeks päevaks. Nad võivad selle kirjutada nt. fltrimulli töölehe alla, post it paberile või telefoni märkmetesse.

- Enne emotsionaalselt tugeva sisu jagamist teen pausi ja esitan ühe aju kontrolli küsimuse.
- Enne üllatava väite edasi saatmist kontrollin seda teise allikaga.
- Hakkan jälgima üht uut usaldusväärset allikat või erinevat vaatenurka.
- Vaigistan/lõpetan jälgimise ühel kontol, mis mind korduvalt manipuleerib või kurnab.
- Kontrollin, miks mulle teatud reklaami/postitust näidatakse.
- Räägin usaldusväärse inimesega ühest sisust, milles ma pole kindel.
- Minu enda idee: _____

Lõpetus: väljapääsupilet 88-90 min

Eesmärk

Lõpetada meeldejääva isikliku kokkuvõttega.

Kutsu osalejaid lõpetama üks lause valjult, kleepsumärkmel või paarides:

- Üks küsimus, mida tahan sagedamini esitada, on...
- Üks punane lipp, mida tahan rohkem märkama hakata on...
- Üks asi minu feed'i kohta, mida mõistsin, on...
- Üks eelarvamus, mida tahan edaspidi vältida on...
- Enne jagamist tahan meeles pidada...

Juhendaja lõpetav lause:

„Kriitiline mõtlemine ei tähenda kohe õige vastuse teadmist. See tähendab piisava ruumi loomist selle vahele, mida näed ja mida teed, et teha teadlikum valik."

TÖÖLEHED JA RESSURSID

Sessioon on loodud kasutama olemasolevaid MINDSHIFTi kriitilise mõtlemise ja meediapädevuse ressursse. Töölehtede versioonid tuleks jagada digitaalselt või välja printida. Allolevad kokkuvõtted aitavad juhendajal mõista nende rolli sessioonis.

TÖÖLEHT 1: AJU KONTROLL – AUTOPILOOT VÄLJA!

Enesekontroll, mis algab osaleja reaktsioonist, palub tal aeglustada ja emotsioon nimetada, pakub kriitilisi küsimusi ning sisaldab „eelarvamuste bingot" levinud mõtteliste lühiteedega.

Juhendajale

Kasuta ühe emotsionaalselt haarava postitusega. Osalejad ei pea iga eelarvamust ära märkama; eesmärk on äratundmine, mitte diagnoos.

TÖÖLEHT 1: MÕTLEMISKONTROLL

Veebis armastab su aju mõtlemise kiirteid.
See tööleht aitab sul aeglustada, esitada objektiivsemaid küsimusi ja märgata eelarvamusi enne kui reageerid, kommenteerid või jagad.

MILLELE MA REAGEERIN? □ POSTITUS □ VIDEO □ KOMMENTAARID □ SÕNUM

Teema: _____ Platvorm: _____

Minu esimene reaktsioon (1-2 sõna): _____ _____ _____ _____ _____ ___

1. SAMM – AEGLUSTA

Teen enne reageerimist 2-sekundilise pausi

Nimetan emotsiooni:
□ vihane □ hirmunud □ lõbustatud □ põnevil
□ vastumeelsus □_____

Küsin: „Kas ma tean seda või tunnen lihtsalt nii?" Kui see tekitab sinus tungi kohe midagi edasi jagada, on see märk seda mitte teha.

2. SAMM – ESITA OBJEKTIIVSEID KÜSIMUSI

□ Mis on tõend ja kust see pärineb?
□ Milline vaatenurk loost puudub?
□ Kellele on kasulik, kui ma seda usun?
□ Mis muudaks minu meelt?
□ Kas on veel mõni seletus, mis samuti sobib?
□ Kas see on üks näide või üldine tõde/suundumus?

3. SAMM – EELARVAMUSTE BINGO

Märgi eelarvamused, mida seda sisu vaadates märkasid.
Mida rohkem eelarvamusi ära märgid, seda ettevaatlikum peaksid olema.

□ Kinnituskalduvus - klõpsan sellele, millega ma juba nõustun.
□ Oma grupi eelistus - „Minu grupp = hea, nende grupp = halb."
□ Kättesaadavuse kalduvus - „Nägin juba mitut näidet, seega peab see olema tavaline."
□ Negatiivsuse kalduvus - halvad uudised püüavad mu tähelepanu rohkem kui head.
□ Status quo kalduvus - „Oleme alati nii teinud, seega on see õige."
□ Autoriteedi mõju - „Kuulus inimene ütles, seega on see tõsi."
□ Kaasaminemise efekt - „Kõigile meeldib, seega peab see õige olema."
□ Halo efekt - „Nad tunduvad targad/toredad, seega on kõik nende öeldu õige."
□ Ankurdamine - esimene number/idee jääb meelde, isegi kui see on juhuslik.
□ Fundamentaalne omistamisviga - süüdistame inimesi („nad on rumalad"), mitte konteksti („mis juhtus?").
□ Kaotatud kulu eksitus - „Olen selle üle liiga kaua vaielnud, et oma meelt muuta."
□ Dunning-Kruger efekt - väga suur enesekindlus väga vähese info juures.

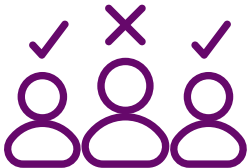

TÖÖLEHT 2:
KERIMISE KONTROLL – KAS MA VÕIN SEDA POSTITUST USALDADA?

Praktiline allikahindamise kontrollnimekiri roheliste ja punaste lippudega, millele järgneb otsus, kas jagada, kontrollida rohkem või peatuda.

Juhendajale

Kasuta väikestes rühmades realistliku postituse, pealkirja, video ekraanitõmmise või edastatud sõnumiga.

TÖÖLEHT 2: KONTROLLTEST - KUIDAS ÄRA TUNDA USALDUSVÄÄRSET INFOT?

Enne kui postitust laigid, jagad või selle peale vihastad, tee kiire scrollimise KONTROLLTEST. Märgi sobivad kastid. Mida rohkem on punaseid lippe, seda ettevaatlikum peaksid olema.

MIDA MA KONTROLLIN? □ POSTITUS □ VIDEO □ KOMMENTAARIDE LÕIM □ SÕNUM

Teema: _____ Platvorm: _____

✅ ROHELISED LIPUD – HEAD MÄRGID

□ Autor on selge (inimene / organisatsioon, keda saan üles otsida).
□ Kuupäev on olemas ja see on hiljutine.
□ On olemas allikas (link, organisatsioon, veebileht), mis on usaldusväärne või saan kontrollida.
□ Teised sõltumatud allikad ütlevad sama (kontrollisin vähemalt 1-2).
□ Keelekasutus on rahulik ja faktipõhine, mitte ainult emotsionaalne.
□ Ma saan aru, kust numbrid või faktid pärinevad (uuring, aruanne jne).

🚩 PUNASED LIPUD – HOIATUSMÄRGID

□ Ma ei tea, kes selle tegi (infot pole, kummaline nimi, väljaandja andmed puuduvad).
□ See üritab mind vihastada / hirmutada / šokeerida.
□ Seal on lauseid nagu „kõik teavad", „nad ei taha, et sa seda teaksid".
□ Seal on SUURTÄHTEDES tekst, liiga palju emojisid, klikipüüdi pealkirjad.
□ Kuupäev puudub või on see ammune, aga jagatud kui „uus".
□ Pilt/video näeb välja muudetud või kontekstist välja võetud.
□ Postitus käsib mul „kohe jagada" ilma kontrollimata.

MINU KONTROLLTESTI TULEMUS:

✅ Rohelised lipud: _____
⚠️ Punased lipud: _____

Kui märkisid palju punaseid lippe, siis ära rutta postitust edasi jagama. Kontrolli teist allikat või küsi nõu usaldusväärselt inimeselt.

Mõtle selle üle:

- Mis tegi selle postituse alguses usutavaks?
- Mis muutus pärast KONTROLLTESTI tegemist?
- Kas ma tahan seda ikka like'ida / jagada / kommenteerida või mitte?

TÖÖLEHT 3: MINU FILTRIMULL – KES RÄÄGIB MINU PEAS?

Reflekteeriv kaardistamisvahend, mis aitab osalejatel märgata, millised kontod/teemad nende voos domineerivad, mis tunde voog neis tekitab, millised vaated puuduvad ja millise ühe väikese muutuse nad saavad teha.

Juhendaja kasutus

Kasuta kõigepealt individuaalselt. Osalejad võivad kasutada üldisemaid kategooriaid, et mitte avaldada isiklikke kontosid.

TÖÖLEHT 3: FILTRIMULL - KES RÄÄGIB MINU PEAS?

Algoritmid näitavad sulle rohkem seda, millele sa reageerid. Nii võib tekkida mull, kus näed enamasti ainult ühe poole argumente, samu arvamusi ja maailmavaateid. See tööleht aitab sul näha, kes sinu vaadet kujundab ja milline vaade võib puudu olla.

1. KEDA MA KÕIGE ROHKEM NÄEN?

Kirjuta üles 5 kontot, lehte, kanalit või inimest, keda sa palju näed või kellega suhtled (laigid, kommentaarid, vaatamised, jagamised).

	Konto/leht/kanal	Mida nad postitavad? (teema)	Mida ma tunnen? (1-2 sõna)
1			
2			
3			
4			
5			

2. MIS ON MINU MULLIS SEES?

Teemad, mida ma palju näen:

-
-
-
-
-
-

Arvamused, mida ma palju näen:
„Enamik inimesi minu voos arvab, et..."

_____

_____

„Ma näen harva kedagi ütlemas..."

_____

_____

Kuidas mu voog mind üldiselt tunnetama paneb:
(Vali 1-2)

rahulik / stressis / informeeritud / segaduses / lootusrikas / vihane / lõbustatud /
midagi muud: _____ _____ _____

3. MILLISED HÄÄLED VÕI TEEMAD PUUDUVAD?

Teema, mis mulle korda läheb, aga mida harva näen:

_____

Vaatenurk, mida ma harva näen (nt teised poliitilised vaated, teised riigid, teised elustiilid): _____

_____

Konto tüüp, mida võiksin lisada (nt teadlased, noorteorganisatsioonid, faktikontrollijad, teistsuguse kogemusega inimesed):

_____

_____

4. ÜKS VÄIKE MUUTUS SEL NÄDALAL

□ Lõpetan vähemalt 1 konto jälgimise/vaigistan selle, mis paneb mind end halvasti või manipuleerituna tundma.

□ Hakkan jälgima 1 uut kontot, mis jagab minu jaoks olulisel teemal minust erinevat vaatenurka.

□ Vähendan ühes rakenduses kerimisaega _____ minuti võrra päevas.

□ Muu idee:

_____

Edu Era Eluks Valmis coobra cooperativa braccianti Co-funded by the European Union

NÄIDISMEEDIAKAARDID KONTROLLTESTIKS

Need näited on teadlikult väga erinevad. Juhendaja saab need asendada värske avaliku sisuga, mis on grupile asjakohane.

Kaart A – „Teadlased tõestasid: telefonid hävitavad sinu aju!"

Dramaatiline postitus ilma nimetatud uuringu ja lingita, aju skaneeringu pildiga, tekstiga „JAGA ENNE, KUI NAD SELLE KUSTUTAVAD" ja 82 000 laigiga.

Õppefookus:

Kasulik neutraalse keelekasutuse, allika kontrollimise, autoriteetsena paistmise ja ajakohasuse arutamiseks.

Kaart B – „Linn tutvustab septembrist alla 18-aastastele tasuta ühistransporti"

Postitus linna kinnitatud kontolt, tänase kuupäevaga, lingiga ametlikule lehele koos osalemistingimustega.

Õppefookus:

Kasulik, sest mitte iga harjutuse näide ei tohiks olla kahtlane. Osalejad saavad tuvastada usaldusväärsuse positiivseid märke.

Kaart C – vana video, uus väide

2022. aasta üleujutuse video, mis on uuesti postitatud pealkirjaga „See toimub PRAEGU meie linnas".

Õppefookus:

Kasulik kuupäeva/konteksti kontrollimiseks ning AI genereeritud pildi- ja videosisu äratundmiseks.

Kaart D – mõjutaja terviseväide

Fitnessimõjutaja ütleb: „See jook puhastab sinu keha 24 tunniga", lingib e-poodi ja lisab väikese tekstiga #koostöö.

Õppefookus:

Kasulik sponsorluse, ekspertiisi, äriliste stiimulite ja terviseväidete analüüsimiseks.

SOOVITUSLIK KODUTÖÖ / JÄRELEGEVUS

Vali üks variant.

Variant 1: podcasti refleksioon

Kuula MINDSHIFTi podcasti kriitilisest mõtlemisest ja meediapädevusest.

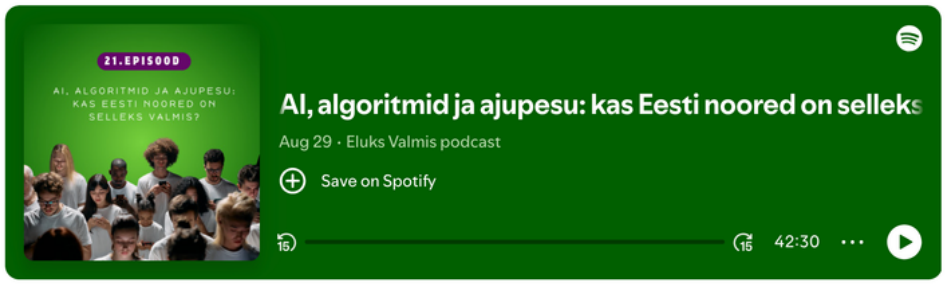

1. Mis on üks idee, mis muutis või keerulisemaks tegi sinu arusaama sotsiaalmeedia kohta?
2. Mis on üks digiharjumus, mida sa juba teed?
3. Mis on üks asi, mida üksikisikud saavad teha - ja üks asi, mida platvormid või ühiskond peaksid tegema?

Variant 2: tabab eelarvamuse „elus”

Järgmise nädala jooksul märka ühte hetke, kui märkad oma eelarvamust või kiiret reaktsiooni. Kirjuta üles: mis juhtus? Mida su aju tahtis kohe teha? Milline küsimus aitas sul aeglustada?

Variant 3: voo eksperiment

Hakka ühe nädala jooksul teadlikult oma sotsiaalmeedias jälgima üht usaldusväärset või enda arvamusest erinevat allikat või otsi infot otse väljastpoolt oma tavapäraseid soovitusi. Nädala lõpus märgi, kas märkasid erinevust selles, mida nägid või millele mõtlesid.

TOETAVATE SLAIDIDE STRUKTUUR

Slaid 1: pealkiri, sihtgrupp, Mindshift

Slaid 2: sessiooni eesmärgid

Peatu, kontrolli, tee teadlikud valikud.

Slaid 3: grupi kokkulepped

Eksimine või endas kahtlemine ei ole vale. Oluline on olla uudishimulik ja eriarvamusele jäädes viisakaks jääda.

Slaid 4: Arvamuse muutmine

Ümbermõtlemine ei ole halb. Eksimisest parem on info uurimine ja uute teadmistega uuesti oma arvamuse loomine.

Slaid 5: näited postituste või meediakajastustega

Slaid 6: Video - su aju töötab autopiloodil

Leia videost 1 sulle iseloomulik mõtlemise kiirtee.

Slaid 7: Mis paneb sind scrollides midagi pikemalt vaatama?

Slaid 8: Võtmeküsimus - Kas ma tean seda või lihtsalt tunnen nii?

Slaid 9-12: Leia väide, kontrolli allikat, kontrolli emotsiooni ja teisi

Slaid 13: Kiire mõtlemine internetis - Mis meie esmast reaktsiooni mõjutab?

Slaid 14: Kuidas ära tunda usaldusväärset infot?

Slaid 15: Filtrimull - Mis meie voogu mõjutavad?

Slaid 16: Mis on sinu üks uus harjumus nüüdsest sisu tarbimisel?

Slaid 17: (lisa)ststenaariumi kirjeldus

Slaid 18: Kokkuvõte ja lõpetus

Eluks Valmis

VÕIMALIKUD VARIATSIOONID

30+ osalejaga gruppidele

Kasuta 5-6-liikmelisi rühmi ja vähenda jagamisele mõeldud aega. Kontrolltesti tulemuste jagamise jaoks kasuta galerii-kõndi: rühmad panevad oma analüüsi koos analsüüsitud postitusega välja ja osalejad liiguvad ringi ning loevad tulemusi. Palu igal rühmal jagada vaid ühte üllatavat avastust.

Vaiksemale grupile

Kasuta kiire reaktsiooni väljakutse jaoks anonüümseid kleepmärkmeid või veebipõhist küsitlusvahendit. Võimalda enne iga paari-/rühmaarutelu aega individuaalseks kirjutamiseks. Ära sunni avalikult avaldama oma isiklikke vooge.

Noorematele osalejatele, vanuses 15-17

Kasuta näiteid igapäevasest kooli- ja sotsiaalelust: viraalsed kuulujutud, sisuloojate postitused, klassi grupivestlused, dramaatilised terviseväited, kuulsuste uudised ja muudetud pildid. Selgita vaid 3-4 eelarvamust, mitte kõiki eelarvamuste liike.

Vanematele osalejatele, vanuses 20-25

Kasuta näiteid, mis puudutavad tööpettusi, tehisaru loodud sisu, poliitilist infot, terviseväiteid, eluasemepakkumisi, rahandus-/investeerimissisu, sisuloojate turundust ja professionaalset identiteeti.

45-minutilise versiooni jaoks

1. Kiire reaktsiooni väljakutse (5 min)
2. Video „Sinu ajul on autopiloot" + üks aju kontrolli küsimus (8 min)
3. Video „Kuidas ära tunda usaldusväärset infot?" + kontrolltest rühmades (20 min)
4. Lühike sissejuhatus „Kuidas märgata oma filtrimulli?" (7 min)
5. Üks isiklik tegevus + lõpetus (5 min)

Anna filtrimulli tööleht ja podcast järeltegevuseks või kodutööks.

JUHENDAJA MÄRKMED

Mida vältida?

- „Noored usuvad kõike, mida nad veebis näevad."
- „Sotsiaalmeedia on halb."
- „See allikas on alati usaldusväärne/too allikas on alati võltsing."
- „Sa ei tohiks kunagi olla filtrimullis."
- „Kui sa jagasid valeinfot, oleksid pidanud paremini teadma."
- Tegevuse muutmine võistluseks selle üle, kes on kõige targem.
- Väga polariseerivate näidete kasutamine enne, kui turvaline arutelukultuur on loodud.

Mida selle asemel öelda?

- „Kõik me kasutame mõtlemise kiirteid. See on aju viis energiat säästa."
- „Mis paneb seda usutavana kõlama?"
- „Milline tõend teeks selle usalusväärsemaks?"
- „Mis info puudub?"
- „Mis muudaks sinu meelt?"
- „Kas kaks inimest võiksid seda erinevalt tõlgendada? Miks?"
- „Mida saame enne otsustamist kontrollida?"

Töötamine poliitilise või vastuolulise sisuga

Juhendaja ei tohiks osalejatele öelda, millist poliitilist seisukohta võtta. Keskendu väidetele, tõenditele, allikatele, raamistusele ja arutluskäigule. Loo ruumi erinevatele vaatenurkadele, kui neid väljendatakse ilma ahistamise või dehumaniseerimiseta. Kui grupil puudub usaldus, alusta vähempolariseerivate näidetega ja arenda eriarvamuse oskust järk-järgult.

Tehisaru loodud sisu kasutamine

Tehisaru saab kaasata näitena sellest, miks allikas, päritolu ja kontrollimine on olulised. Väldi sessiooni muutmist mänguks „leia tehisaru", sest välimuse põhjal tuvastamine muutub üha ebausaldusväärsemaks. Universaalsem küsimus on: mis on allikas, mis on tõend, mida ma tean selle sisu loomise kohta ja kuidas ma saan väidet kontrollida?

LIHTSAD TAGASISIDEKÜSIMUSED

Sessiooni lõpus võivad osalejad vastata
ka anonüümselt tagasisideküsimustikule:

1. Ma oskan aeglustada ja esitada kasuliku küsimuse enne veebisisule reageerimist.

1 2 3 4 5

2. Ma oskan postitust kontrollides nimetada vähemalt kaks rohelist või punast lippu.

1 2 3 4 5

3. Ma saan aru, et mu sotsiaalmeedia voog on isikupärastatud ega esinda kogu maailma.

1 2 3 4 5

4. Ma oskan tuvastada vähemalt ühe eelarvamuse, mis võib mõjutada, kuidas ma infot tõlgendan.

1 2 3 4 5

5.Ma tean ühte praktilist tegevust, millega saan oma meediakasutust teadlikumaks muuta.

1 2 3 4 5

Eluks Valmis

KUIDAS ON SEE ÕPPESESSIOON SEOTUD UURINGUTEGA?

Sessioon viib projekti uuringutulemused teadlikult praktikasse:

- Seos tegeliku eluga: osalejad analüüsivad tänapäevast sotsiaalmeedia stiilis sisu, mitte ainult ei õpi definitsioone.
- Oskused info asemel: sessioon palub osalejatel korduvalt tegutseda - teha paus, küsida, kontrollida, võrrelda, luua ja reflekteerida.
- Psühholoogiline turvalisus: ebakindlus, eriarvamus ja meelemuutmine on teadlikult normaliseeritud.
- Digitaalne reaalsus: algoritme, emotsionaalseid õngitsusi, voogusid, mõjutajaid/raamistust ja kognitiivseid eelarvamusi käsitletakse sama infokeskkonna osana.
- Kaaslastelt õppimine: paaris ja väikerühmades toimuv tegevus on sessiooni sisse ehitatud, sest kriitiline mõtlemine areneb dialoogi kaudu, mitte ainult individuaalse refleksiooni abil.
- Ennetus ja harjumuste kujundamine: „1% meediamuutus" ja järeltegevuse variandid julgustavad väikesi korduvaid tegevusi väljaspool ühekordset töötuba.

TAGASISIDE MATERJALILE

Kuidas sulle see materjal meeldis?

Materjal on loodud MTÜ Eluks Valmis eestvedamisel koostöös partneritega Austriast ja Slovakkiast.

Aita meil seda materjali paremaks muuta!

Skaneeri QR-kood või kliki siia ja jaga oma tagasisidet.

Täname sind!
Sinu mõtted aitavad materjali edasi arendada.

MTÜ Eluks Valmis missioon on tuua formaalharidusse rohkem neid teadmisi, mida noortel täiskasvanuelus päriselt vaja on. Seda teeme läbi materjalide loomise, noortelt noortele koolituste ja valikaine kursuse. Koolitame üle Eesti koolides, noortekeskustes, malevates.

Kaasrahastanud Euroopa Liit